

05

EN MORALSK PLIKTBÆRER:
DEN NORSKE KIRKES ENGASJEMENT
FOR MENNESKERETTIGHETENE

Ser vi på det bibelske og teologiske materialet som ble presentert i forrige kapittel, og stiller det sammen med kunnskapen om menneskerettighetene og den rolle de spiller i dag, gir det god mening å si at kirken i moralsk forstand er forpliktet på menneskerettighetene. Men hva består denne plikten i, og hvilken rolle kan og bør kirken spille i arbeidet for menneskerettighetene? Hvordan ser kirken sin rolle i relasjon til andre aktører, og hvilke hensyn bør kirkelige aktører ta når de vurderer prioriteringer og arbeidsmåter i arbeidet for menneskerettighetene? Slike spørsmål bør stadig være en del av refleksjonen i Den norske kirke, men får også økt aktualitet med de endrede relasjonene mellom kirke og stat som følger av stortingsforliket om kirkeordning og av grunnlovsendringene i 2012.²⁶

I juridisk forstand er det klart at det er staten som har plikt til å respektere, beskytte og oppfylle menneskerettighetene. Mens det er relativt uproblematisk å si at både privatpersoner og ikke-statlige institusjoner også skal respektere menneskerettighetene slik disse er nedfelt i et lands lovgivning, er det omdiskutert hvordan en skal tilrettelegge ikke-statlige aktørers relasjon til og ansvar for å beskytte, og ikke minst for å oppfylle,

andre menneskers rettigheter. Den juridiske pliktbererfunksjonen er nemlig av gode grunner forbeholdt staten, og et vellykket arbeid for menneskerettighetene vil ha som effekt å styrke statens evne til å oppfylle befolkningens rettigheter. Ikke-statlige aktører som går inn og «overtar» statens rolle der staten ikke oppfyller sin pliktbererfunksjon, risikerer å undergrave statens autoritet og ansvar, slik vi blant annet har sett i bistandens tidlige historie.

Begrepet moralsk pliktberer (moral duty bearer) er særlig brukt innenfor litteratur om rettighetsbasert tilnærming til utvikling (Rights Based Approach, RBA). I en rapport fra Det danske Institut for menneskerettigheder defineres moralske pliktberere som «individer og institusjoner som har makt til å påvirke andre menneskers liv». Med andre ord, med makt følger et moralsk ansvar, og dermed også en plikt til å stå til ansvar overfor rettighetshaverne. Lokale ledere, selskap og sivilsamfunnsorganisasjoner er pliktberere i denne betydningen, selv om de samtidig er rettighetshavere i andre sammenhenger.²⁷ På denne måten innebærer menneskerettighetenes universalitet at de ikke bare gir alle mennesker rettigheter og alle stater forpliktelser, men at de også omfatter alle aktører i samfunnets ulike maktrelasjoner.

Kirkens Nødhjelp bruker en lignende definisjon av begrepet *moralsk ansvarsberer* i sitt prinsippdokument fra 2008²⁸: «Moralske ansvarsberere er individer og institusjoner som har makt og/eller ressurser til å påvirke menneskers leveforhold».²⁹ For Kirkens Nødhjelp er bruken av begrepene rettighetsholder,

[26] Se <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fad/dok/regpubl/prop/2011-2012/prop-71-l-20112012/2/1.html?id=675342>

[27] Jakob Kirkemann Boesen og Tomas Martin: Applying a Rights-Based Approach. An Inspirational Guide for Civil Society. The Danish Institute for Human Rights, 2007.

[28] Sammen for en rettferdig verden. Prinsippdokument for Kirkens Nødhjelp. Vedtatt i representantskapet 30. mai 2008.

[29] Kirkens Nødhjelp har her valgt å oversette det engelske begrepet *duty bearer* med *ansvarsberer* (i den engelske utgaven av dokumentet brukes *duty bearer*). I dette dokumentet har vi valgt å bruke *pliktberer* på norsk.

juridisk ansvarsbærer og moralsk ansvarsbærer en del av en helhetlig forståelse av relasjonene mellom fattige og rike og av organisasjonens strategi for å bekjempe fattigdom: Hele Kirkens Nødhjelps virksomhet skal ifølge prinsippdokumentet preges av arbeid for å styrke de fattige og ansvarliggjøre de rike og mektige. Samtidig som de vil utfordre stater som juridiske ansvarsbærere, vil de også utfordre de moralske ansvarsbærerne, og blant disse nevner de spesielt kirker, kirkelige organisasjoner og andre religiøse institusjoner.

Hva innebærer det å være moralsk pliktbarer for menigheten som opplever at en familie med avslag på asylsøknaden søker kirkeasyl, eller for bistandsorganisasjonen som ser at mennesker systematisk diskrimineres i nødhjelpsarbeidet etter en katastrofe, fordi de tilhører feil kaste, folkegruppe eller kjønn? Hva slags ansvar har Den norske kirke når man opplever at den kristne tro brukes for å forsvare dødsstraff, som i noen stater i USA, eller som i Uganda, hvor det jobbes for å innføre dødsstraff for homofili?

En moralsk pliktbarer vil søke å oppfylle krenkede menneskers rettigheter ved å henvende seg både til rettighetshaveren og den juridiske pliktbarer. Den moralske pliktbarer vil i første omgang kanskje søke å avhjelpe situasjonen for den krenkede rettighetshaveren: Ved å gi henne mat, tilby kirkeasyl, bygge en skole for jentebarn på landsbygden som vanligvis ikke tilbys skolegang. Men en slik tilnærming alene vil ofte enten være svært kortsiktig eller bidra til å opprette en uønsket avhengighet av den som gir, og undergrave ansvaret til den egentlige pliktbarer. Derfor må man samtidig adressere den som har det juridiske ansvaret for at rettigheten oppfylles.

[30] Den norske kirke har siden 1996 hatt prosedyrer og retningslinjer for behandling av overgrepssaker, der den ansatte er en vigslat kirkelig medarbeider (*Veiledningshefte for kirkelige ansatte ved mistanke eller anklager mot arbeidstaker om seksuelle overgrep*. Utgitt av Kultur- og kirke departementet, KA Kirkelig arbeidsgiver- og interesseorganisasjon og Bispemøtet). I 2011 ble det også utarbeidet en veileder til håndtering av overgrepssaker knyttet til frivillig arbeid (*Kirkens frivillige arbeid: Forebygging og håndtering av seksuelle overgrep*. Kirkerådet: 2013). Se også *Når overgrep skjer. Holdning, ansvar, handling*. Kirkerådet, 2008.

[31] KM 13/97 Vedtak, Urfolk i den verdensvide kirken med utgangspunkt i samisk kirkeliv (<http://www.kirken.no/?event=DoLink&famID=6709>)

[32] Se KM 07/06 Vedtak, Samisk kirkeliv -åpen kirke i forsoningens tegn (<http://www.kirken.no/?event=DoLink&famID=6716>) og KM 13/97 Vedtak (se note 31)

Den moralske pliktbarer kan holde den juridiske pliktbarer til ansvar ved direkte henvendelser til myndighetene om en enkeltsak, eller gjennom koordinert og langsiktig beslutningspåvirkning eller kampanjer. Men målet for rettighetsarbeidet er at rettighetshaverne selv skal stå opp for sine rettigheter. Informasjonsarbeid, rettighetsutdanning og kapasitetsbygging kan hjelpe den som før var krenket til selv å stå fram og kjempe for sine rettigheter, og til å bli en som selv kjemper for andres rettigheter.

Respekttere: Å rydde i eget hus

Den første forpliktelsen for kirken er å respektere menneskerettighetene, det vil si å ikke selv gjøre seg skyldig i menneskerettighetsbrudd. Menneskerettighetsbrudd utført av representanter for Den norske kirke kan ikke sies å være utbredt, men det finnes både historiske og nyere eksempler på at det har forekommet. Tilfeller av kirkelige autoritetspersoner som gjør seg skyldig i overgrep er et grovt eksempel på menneskerettighetsbrudd der kirkens makt blir brukt for å krenke menneskers verdighet. Kirken som institusjon har et ansvar for å gjøre det som er mulig for å forebygge og hindre overgrep, samt å ha gode prosedyrer for å håndtere tilfeller av mistanke om, eller faktiske overgrep.³⁰

Historisk er det klart at Den norske kirke som institusjon har gjort seg skyldig i systematiske menneskerettighetsbrudd gjennom kirkens deltakelse i fornorskingspolitikken som ble ført overfor samene. Kirkemøtet uttalte i 1997: *Kirkemøtet erkjenner at Den norske myndighetenes fornorskingspolitikk og den norske kirkes rolle i denne sammenheng har medført overgrep mot det samiske folk. Kirkemøtet vil bidra til at uretten ikke skal fortsette.*³¹ I slike tilfeller der kirken i fortiden har gjort seg skyldig i klare overgrep, har den et spesielt ansvar for å bidra til at rettigheter oppfylles og at rettferdighet og forsoning kan skje. Kirkens engasjement i samiske spørsmål og i globale urfolksspørsmål må fortolkes i lys av tidligere overgrep og behov for forsoning.³²

Forpliktelsen til å respektere menneskerettighetene er også tett knyttet til spørsmål om diskriminering. Her er det viktig å ha med seg at forskjellsbehandling ikke nødvendigvis utgjør diskriminering i en menneskerettslig forstand. Et eksempel på en sak som har vært tematisert i den norske kirke er spørsmålet om ansettelse av kvinner i vigslende

stillinger, som ligger i spenningsfeltet mellom retten til arbeid, kvinners rettigheter og religions- og livssynsfriheten. I kapittel 15, 16 og 17 ser vi nærmere på hvordan menneskerettighetssystemet utfordrer Den norske kirke når det gjelder spørsmål om henholdsvis kjønn, LHBT³³ og mennesker med nedsatt funksjonsevne.

HVA INNEBÆRER DET Å VÆRE MORALSK PLIKTBÆRER FOR MENIGHETEN SOM OPPLEVER AT EN FAMILIE MED AVSLAG PÅ ASYLSØKNADEN SØKER KIRKEASYL, ELLER FOR BISTANDSORGANISASJONEN SOM SER AT MENNESKER SYSTEMATISK DISKRIMINERES I NØDHJELPSARBEIDET ETTER EN KATASTROFE, FORDI DE TILHØRER FEIL KASTE, FOLKEGRUPPE ELLER KJØNN?

Den norske kirke er en del av et forpliktende, ekklesiologisk fellesskap i Det lutherske verdensforbund, og har også forpliktende relasjoner i et videre globalt kirkefellesskap. Ekklesiologisk er derfor også andre kirkers eventuelle deltagelse i brudd på menneskerettighetene en del av vårt arbeid med å rydde i eget hus. De sørafrikanske kirkenes deltagelse i apartheidregimet, legitimering av folkemordet i Rwanda, forsvar av fengsling av homofile og støtte til dødsstraff er eksempler på situasjoner der våre søsterkirker er medansvarlige for brudd på menneskerettighetene, og som derfor må være en integrert del av Den norske kirkes samtaler med andre kirker.

Beskytte og oppfylle:

Kirken som aktør i det sivile samfunn

Når vi snakker om kirkens forpliktelser i forhold til å beskytte og oppfylle menneskerettighetene i samfunnet, snakker vi ikke lenger om forpliktelser internt i egen organisasjon, men

om hvordan kirken i møte med rettighetsbrudd i samfunnet, forholder seg til staten som den juridiske pliktbereren.

I dokumentet *Diakoni i kontekst* fra Det lutherske verdensforbund diskuteres den rollen kirker og trosbaserte organisasjoner har som aktører i det sivile samfunn.³⁴ Dokumentet fremhever at sivilsamfunnsarenaen gir kirken en ny mulighet til å spille en aktiv rolle i samfunnet, i forhold til tidligere da kirkene, særlig i Europa, var en del av statsmakten.³⁵ En endring fra statskirke til sivilsamfunnskirke innebærer ifølge dokumentet en endring fra å søke makt som del av en hegemonisk modell, til å se etter muligheter for å engasjere seg i viktige offentlige saker og tjene med tanke på befolkningens beste.³⁶

Vi har valgt å knytte kirkens rolle til sivilsamfunnets rolle som moralsk pliktberer i å beskytte og fremme menneskerettigheter. Dette betyr at kirkens ansvar ikke begrenses til et juridisk ansvar der kirken selv er legalt forpliktet, men forankres i sivilsamfunnets moralske forpliktelse til å være med å beskytte og fremme menneskerettighetene, slik vi redegjorde for ovenfor.

Vi så i forrige kapittel at kampen for menneskerettighetene kan tolkes teologisk som et kall ikke bare for den enkelte kristne, men også for kirken. Henriksens utredning bruker også ordene «plikt» og «forpliktelse» i denne sammenhengen, for eksempel at det er kirkens plikt å påtale brudd på menneskerettighetene, og dette knyttes til kirkens oppgave om å være tegn for verden og delta i kampen for å virkeliggjøre Guds skapervilje.

I *Diakoni i kontekst* brukes begrepene forvandling, forsoning og myndiggjøring for å angi retningen i det diakonale arbeidet:

Det er kirkens overbevisning at Gud fortsetter å utruste og myndiggjøre mennesker, ikke bare apostlene og andre som har påtatt seg lederverv, men spesielt de som sjelden eller aldri får mulighet til å tale (...) Man må huske at myndiggjøring alltid innebærer et maktskifte, noe som betyr en kritisk omgang med skjev maktfordeling. Diakonien bør stadig ta opp slike forhold, ikke bare i samfunnet og i relasjonene mellom hjelpere og dem som blir hjulpet, men også med hensyn til diakonal praksis og hvordan makt blir gitt og utøvd i kirken.

Diakoni i kontekst: 46

[33] Lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

[34] *Diakoni i kontekst*. forvandling, forsoning, myndiggjøring. Det lutherske verdensforbund 2009 (norsk oversettelse 2010) S. 64.

[35] Det lutherske verdensforbund 2009 (norsk oversettelse 2010): *Diakoni i kontekst*. Forvandling, forsoning, myndiggjøring: 64.

[36] *Ibid.*

Kirkens Bymisjons service-senter for selvhjelp, Batteriet, var blant arrangørene da ca. 100 mennesker gikk baklengs rundt Stortinget for å illustrere at arbeidet mot fattigdom i Norge går bakover.

[FOTO: Per Frogner / Kirkens Bymisjon]

BAKLENGSMARSJ MOT FATTIGDOM

Det vakte oppmerksomhet da cirka 100 mennesker gikk i baklengskø rundt Stortinget fredag 23. august 2013. Budskapet var at det politiske arbeidet mot fattigdom går feil vei.

Før marsjen var det innlegg og appeller fra Eidsvolds plass foran Stortinget. Budskapet var tydelig. Leder i Velferdsalliansen Johanna Engen startet med å etterlyse et hjerte for de fattige. Hun ser ikke det hos dagens politikere og myndigheter.

– Mange kan ikke opprettholde en normal hverdag. Det verste er at folk som lever som fattige i Norge, blir fratatt sin verdighet, sa Engen.

Det ble muntert da flokken begynte å bevege seg baklengs til tonene av Alf Prøysens vise «Jørgen Hattemaker» – men budskapet på parolene var alvorlige nok:

- » Andelen fattige familier øker i Norge
- » Tannhelse må bli en del av folketrygden
- » Gratis skolemat til alle elever
- » Politikere ikke kan sulte mennesker ut i jobb
- » Trygdeytelser står på stedet hvil i forhold til øvrig prisstigning i samfunnet
- » Det bygges ikke nok kommunale boliger

Arrangører var Velferdsalliansen, Frelsesarmeen og Samarbeidsforum mot fattigdom i Norge (der Kirkens Bymisjons servicesenter for selvhjelp, Batteriet, er tilrettelegger og sekretariat)

KILDE: Kirkens Bymisjon 26.8.2013, - *Folk som lever som fattige i Norge blir fratatt sin verdighet*, <http://bymisjon.no/no/Byer/Oslo/Oslo/2013/Baklengsmarsj-mot-fattigdom/>

Samtidig advares det mot motsatsen til rettighetsbasert diakoni:

Det er helt sikkert tilfelle at mye diakoni har blitt organisert som veldedighet, som de rike og mektiges innsats for de fattige. Slik praksis bør det stilles alvorlige spørsmål ved. Slik hjelp har en tendens til å være formynderisk og fremmedgjørende.

Diakoni i kontekst: 49

DIAKONIENS VISJON STREKKER SEG LENGRE ENN DET SOM MENNESKERETTIGHETENE TILBYR: INGEN KAN MED MENNESKERETTIGHETENE I HÅND KREVE Å BLI EN DEL AV ET INKLUDERENDE FELLESSKAP ELLER Å OPPLIVE MEDMENNESKELIG OMSORG OG KJÆRLIGHET, MENS DETTE ER MÅLET FOR DET DIAKONALE ARBEIDET.

Advocacy er en betegnelse på en metode for å kjempe for menneskers rettigheter gjennom koordinert og systematisk beslutningspåvirkning, som samtidig innebærer myndiggjøring av de som får sine rettigheter krenket. *Advocacy* kan forankres i den profetiske tradisjonen, og innebærer å stille makthavere til ansvar for urett og undertrykkelse. *Advocacy* innebærer ofte at en aktør (kirke, organisasjon, nettverk, som her er kalt den moralske pliktbereren) taler på vegne av dem som er mest marginalisert i et samfunn (rettighetshaverne, som får sine rettigheter krenket) for å endre politikk eller praksis som gjør at menneskers rettigheter brytes. Samtidig innebærer *advocacy* at den som taler på vegne av noen andre, har en direkte relasjon til denne gruppen og også selv står ansvarlig overfor dem de taler på vegne av. *Advocacy* skiller seg dermed fra lobbyvirksomhet som kan være påvirkning på vegne av særinteresser og ikke forutsetter en slik forankring til rettighetshavere. Målet for *advocacy*-arbeid vil alltid være at rettighetshaverne selv skal bli myndiggjort og dermed i stand til å kjempe for egne rettigheter og delta som aktive og ansvarlige samfunnsborgere.

Diakoni og menneskerettigheter: Verdighet, respekt og myndiggjøring

Plan for diakoni for Den norske kirke definerer nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet som innholdet i kirkens diakoni. Den forståelsen av diakoni som presenteres i planen, ligger tett opp til en menneskerettslig tilnærming med sin betoning av gjensidighet og respekt for menneskets verdighet. Marginaliserte mennesker blir i en slik forståelse sett på som aktører heller enn som passive mottakere av omsorg, og diakoniens oppgave blir å myndiggjøre mennesker til å kjempe for sine egne rettigheter. Samtidig gjøres mennesket i stand til å ta ansvar som medborger og dermed også være med å kjempe for at andre menneskers rettigheter blir oppfylt.

Innenfor området *kamp for rettferdighet* er den menneskerettslige tilnærmingen spesielt viktig, slik også diakoniplanen reflekterer. Et arbeid for rettferdighet bør alltid forholde seg til menneskerettighetene, selv om målet om rettferdighet strekker seg lenger enn de minimumsstandardene som menneskerettighetene er. En anvendelse av menneskerettighetene på diakonalt arbeid innebærer at man har et sett med internasjonalt anerkjente standarder som virkeligheten kan måles opp imot. Dersom menneskers rettigheter ikke er oppfylt, har man da et konkret verktøy som kan brukes til å stille de juridiske pliktbererne – statlige eller kommunale myndigheter, eller i noen tilfeller internasjonale organisasjoner eller institusjoner - til ansvar. Et godt kjennskap til menneskerettighetssystemet vil gi de diakonale aktørene et viktig verktøy i det diakonale arbeidet.

Diakoniens visjon strekker seg lengre enn det som menneskerettighetene tilbyr: Ingen kan med menneskerettighetene i hånd kreve å bli en del av et inkluderende fellesskap eller å oppleve medmenneskelig omsorg og kjærlighet, mens dette er målet for det diakonale arbeidet. Menneskerettighetene utgjør minimumsstandarder for menneskeverdige livsvilkår for alle, mens diakonien vil ha større ambisjoner. Ikke alt diakonalt arbeid kan eller bør defineres som rettighetsarbeid.

Men nettopp som minimumsstandarder kan menneskerettighetene anvendes for å kvalitets sikre det diakonale arbeidet: Der diakonien i sitt virke står overfor menneskerettighetsbrudd, vil

ØKUMENISK FREDSBYGGING I COLOMBIA

→ Offisiell statistikk viser at tre millioner mennesker har blitt jaget fra sin jord og hjem i Colombia som en følge av den væpnede konflikten som har herjet landet de siste årene. Menneskerettsorganisasjoner mener at tallet på internt fordrevne i realiteten er enda høyere, nærmere fem millioner mennesker.

Geriljagruppene FARC og ELN har også begått massakre og angrep mot sivile. De har jaget bønder fra jorda, torturert og utsatt mennesker for seksuell vold. I Aruca-området alene ble 194 mennesker drept i 2009.

Et nytt ledsagerprogram er opprettet som respons på denne humanitære krisen. Programmet koordineres av Det økumeniske rådet av latinamerikanske kirker (CLAI) med støtte fra Kirkenes verdensråd og andre aktører, både lokale og globale.

Det bærende elementet i det økumeniske ledsagerprogrammet i Colombia er ikkevold og støtte til lokale og internasjonale tiltak for å få til en forhandlet løsning på konflikten i landet. Programmet støtter retur for fordrevne mennesker, beskyttelse av menneskerettigheter og dialog om veier til rettferdighet og fred. Målet er å ha internasjonale, økumeniske observatører på plass i utsatte områder i opptil tre måneder av gangen.

KILDE: Kirkenes verdensråd 12.10.2011, *Churches inaugurate accompaniment programme for victims of violence in Colombia*, <http://www.oikoumene.org/en/press-centre/news/churches-inaugurate-accompaniment-programme-for-victims-of-violence-in-colombia>

John Nduna, generalsekretær i ACT Alliance, møtte internt fordrevne mennesker i Soacha under et besøk til Colombia i november 2010.

[Foto: Sean Hawkey/ACT

den alltid ha som en sentral oppgave å kjempe for at menneskers rettigheter oppfylles. God kjennskap til menneskerettighetene vil være et viktig verktøy for å kunne ivareta grunnleggende menneskelige behov.

Sentralt i menneskerettighetene er alle menneskers rett til å delta i utformingen av sitt eget liv og forbedring av sine levekår. Diakoniens visjon om myndiggjøring møter derfor en menneskerettighetsbasert tilnærming ved å legge vekt på menneskets verdighet og bidra til å reise mennesker opp i stedet for at de blir passive mottakere av andres omsorg.

RENT PRINSIPIELT ER DET VANSKELIG Å SE FOR SEG MENNESKERETTIGHETSBRUDD SOM IKKE HAR KRAV PÅ OPPMERKSOMHET FRA DEN NORSKE KIRKE.

En politisk kirke?

Ifølge den forståelsen av diakoni som er beskrevet ovenfor, er det en selvsagt og sentral oppgave for kirken å engasjere seg i samfunnet og i samfunnsdebatten på vegne av og sammen med alle som får sine rettigheter – og dermed sin verdighet – krenket. Et slikt engasjement vil noen ganger føre kirken inn i debatter som også er politiske debatter. Det er viktig å understreke at kirkens engasjement i konkrete samfunns-spørsmål alltid har sitt opphav i normative vurderinger som bygger på en bibelsk virkelighetsforståelse. Partipolitiske vurderinger og hensyn har ingen plass i et kirkelig menneskerettighetsengasjement, men det at et etisk fundert standpunkt kan sammenfalle med standpunktet til politiske aktører eller partier, kan heller ikke hindre kirken i å uttale seg. Hvor konkrete anbefalinger en kirke ut fra sitt etiske engasjement skal komme med i en aktuell sak, må vurderes fra tilfelle til tilfelle ut fra vurderinger av hva som er hensiktsmessig.

Jan-Olav Henriksen oppsummerer sin diskusjon om forholdet mellom etikk og politikk i kirkens menneskerettighetsengasjement på denne måten: *Etikk (reglene for det gode liv) har klare implikasjoner for politikk (statsstyret). I det moderne samfunn er kirken en formidler av etisk ressurs-*

materiale, og vil i forkynnelsen av dette alltid få en funksjon som medfører politiske konsekvenser. Men det er først der hvor man lar kirkens engasjement gå opp i statsstyret, at Kirken driver politikk på en måte som ikke er legitim. Det vil skje i de tilfeller der Kirkens påståtte etiske råd ikke lar seg forankre i den bibelske virkelighetsforståelse og i stedet bestemmes av partipolitiske hensyn, eller der dens politiske maktfunksjoner blir restløst identisk med utøvelsen av statsstyrets politiske herredømme (Henriksen:67f).

Problemstillingen om herredømme vil se litt annerledes ut i en selvstendig kirke enn i en statskirke. Men skillene her er ikke absolutte. Henriksen argumenterer i 1988 for at også en statskirke kan ha en legitim selvstendig stemme dersom den er seg bevisst at den ikke skal utøve makt. På den andre sidenn kan også en formelt løst kirke (i likhet med andre organisasjoner eller institusjoner) få for tette bånd til myndighetene på en måte som gjør det vanskelig å ha en selvstendig politisk stemme. I begge tilfeller trengs et våkent øye på makt og maktbruk, og en kritisk holdning til egen rolle.

Kriterier for prioriteringer av saker

Rent prinsipielt er det vanskelig å se for seg menneskerettighetsbrudd som ikke har krav på oppmerksomhet fra Den norske kirke. Gitt at brudd på menneskers rettigheter i teologisk forstand krenker det gudgitte menneskeverdet, vil det være en kristen plikt å bestrebe seg på å gjenopprette det krenkede menneskets verdighet i alle situasjoner hvor dette er krenket. Gitt at kamp for rettferdighet er en sentral del av kirkens diakoni, slik det blant annet er uttrykt i Plan for diakoni for Den norske kirke, vil diakoniens oppdrag omfatte kamp mot alle krefter og strukturer som skaper urettferdighet, både i vår umiddelbare nærhet og på det globale plan.

I praksis er det likevel vanskelig å se for seg et engasjement fra Den norske kirke mot absolutt alle menneskerettighetsbrudd som skjer i verden. I realiteten gjøres det kontinuerlig valg og prioriteringer av hvilke saker man bruker tid og ressurser på. Det kan være nyttig å forsøke å systematisere noen kriterier for hvordan man gjør slike prioriteringer. Å sette opp kriterier for prioriteringer innebærer ikke noen rangering av rettighetsbrudd der noen rettighetsbrudd anses som mer alvorlige enn andre, men heller en

realistisk erkjennelse av behovet for å prioritere ressurser, og ønske om å basere slike prioriteringer i størst mulig grad på prinsipielle avveininger.

Kriteriene som er nevnt under, er ikke satt opp i prioritert rekkefølge. Det er heller ikke mulig å basere strategiske valg på en skjematisk bruk av slike kriterier. Kriteriene må sees samlet og er ment som et hjelpemiddel til å vurdere hvert enkelt saksområde som det er aktuelt å ha et engasjement for.

Forslag til kriterier for å prioritere i kirkens menneskerettighetsarbeid³⁷

1 NÅR KRISTEN TRO BRUKES FOR Å LEGITIMERE MENNESKERETTIGHETSBRUDD, ELLER DER KIRKEN SELV STÅR ANSVARLIG FOR OVERGREP

I tilfeller der de som bryter menneskerettighetene gjør dette med henvisning til kristen tro, påhviler det kristne kirker et spesielt ansvar for å kritisere dette og kjempe for menneskerettighetene. Menneskerettighetsbrudd som skjer i en kirkelig kontekst eller der kirker eller kirkelige representanter konkret er overgripere, er også spesielt alvorlig fordi effekten kan være at de kirkelige rammene gir en slags legitimering av overgrep. Slike saker bør ha høy prioritet for Den norske kirke. Dette gjelder selvfølgelig i enda større grad dersom vår egen kirke er ansvarlig (eller medansvarlig) for rettighetsbrudd. Også i saksområder der Den norske kirke selv tidligere har vært ansvarlig for menneskerettighetsbrudd, har kirken et ekstra ansvar.

2 HENVENDELSER FRA ØKUMENISKE ORGANISASJONER SOM DEN NORSKE KIRKE ER MEDLEM AV, SAMT HENVENDELSER FRA ANDRE KRISTNE KIRKER OG ORGANISASJONER

Som medlem i internasjonale økumeniske organisasjoner har Den norske kirke en sterk institusjonell og moralsk forpliktelse til å følge opp utfordringer som kommer til oss fra andre kirker gjennom disse organisasjonene. Samtidig har Den norske kirke gjennom medlemskapet i de økumeniske organisasjonene en mulighet for å arbeide sammen i et globalt økumenisk fellesskap og dermed ha større gjennomslag. Også andre henvendelser fra kirker og kristne

trossøsken andre steder i verden har krav på vår oppmerksomhet, selv om slike henvendelser må vurderes på selvstendig grunnlag.

3 SAKER SOM GLEMMES AV ANDRE OG IKKE ER PÅ DAGSORDEN INTERNASJONALT

Noen saker faller utenfor både medias søkelys og den politiske dagsorden, til tross for graverende og omfattende krenkelser av menneskerettighetene. Dette kan i seg selv være en grunn til at kirken skal ta opp en sak. Jesu lære gir kristne og kirken et spesielt ansvar for å ta vare på de aller mest marginaliserte. Dette punktet innebærer også en forpliktelse til å holde seg bredt orientert om menneskerettighetssituasjonen i verden.

4 OMFANG AV RETTIGHETSBRUDD

Selv om hver enkelthendelse av rettighetsbrudd i prinsippet har krav på oppmerksomhet og engasjement, er det rimelig at omfanget av problemet, dvs. hvor mange som rammes av en situasjon, gjelder som ett av flere kriterier for hvor man skal sette inn mest ressurser. En for streng bruk av dette kriteriet over alle andre vil føre til en kald utilitarisme som legitimerer å snu ansiktet bort fra urett som rammer enkeltmennesker fordi «det er mange flere som lider andre steder», evt. «folk har det verre andre steder». Ignorerer vi derimot dette kriteriet helt, risikerer vi å overse store rettighetsbrudd som rammer store mengder mennesker fordi de befinner seg utenfor det umiddelbare synsfeltet.

5 SÆRLIG GROVE OG SAMMENSATTE MENNESKERETTIGHETSBRUDD

Mange steder i verden er mennesker utsatt for brudd på en rekke menneskerettigheter samtidig, og deres situasjon vil fremstå som spesielt graverende. Slike situasjoner kjennetegnes også ofte av en mangel på muligheter til å kjempe for sine egne rettigheter. Eksempler på dette er slaveri eller tilfeller der mennesker lever under slavelignende forhold. I slike situasjoner vil kirkens ansvar for å spille en «talsmannsrolle» og gjøre mennesker i stand til selv å kjempe for sine rettigheter, være ekstra stort.

6 SAKER DER DEN NORSKE STAT ELLER ANDRE NORSKE AKTØRER ER ANSVARLIG FOR MENNESKERETTIGHETSBRUDD

Dersom norske myndigheter eller andre norske aktører kan sies å være ansvarlig for, eller medansvarlig for, at menneskers rettigheter

[37] Ideen til kriterier er hentet fra Jan-Olav Henriksen: *For menneskeverdens skyld. Den norske kirkes internasjonale menneskerettighetsengasjement*. Mellomkirkelig råd, 1988, og Mellomkirkelig råds påfølgende vedtak i 1988.

brytes enten i Norge eller andre steder i verden, har både den enkelte norske borger og kirken som en del av det norske sivilsamfunnet, et ansvar for å påvirke myndighetene til å respektere menneskers rettigheter. En grunn til dette er etisk: Myndighetene i Norge handler på vegne av befolkningen, og som del av et demokratisk samfunn har vi både mulighet og ansvar for å påvirke det myndighetene gjør på vegne av landet. Rent pragmatisk vil det også som oftest være langt lettere for Den norske kirke å påvirke norske myndigheters adferd enn å påvirke andre lands aktører. Også der andre norske aktører er involvert i menneskerettighetsbrudd, vil det gi kirken i Norge et spesielt ansvar og en mulighet for å påvirke.

ET HELHETLIG OG TROVERDIG MENNESKE-
RETTIGHETSARBEID FRA DEN NORSKE KIRKE
BØR OVER TID REPRESENTERE EN VISS BREDDE
BÅDE I TYPE SAKER OG I HVILKE OMRÅDER
I VERDEN MAN FOKUSERER PÅ.

7 MULIGHET FOR GJENNOMSLAG

Dersom menneskerettighetsengasjementet ikke er rent teoretisk, men har en klar endringsagenda, blir vurderinger av hvor og hvordan vi som kirkelige aktører har størst mulighet for gjennomslag, et sentralt kriterium for hvor vi skal sette inn innsatsen. Hva som bestemmer muligheten for gjennomslag, vil kunne endre seg over tid og mellom ulike situasjoner, men noen faktorer kan være:

- » Nærhet til beslutningstakere (som for eksempel til norske myndigheter som nevnt over
- » Relasjon til berørte aktører, kjennskap til saksområde, eller godt kirkelig eller annet nettverk
- » Momentum i en sak: Oppmerksomhet om eller politisk bevegelse i en sak kan gjøre handlingsrommet for påvirkning større
- » Saker der religiøs kompetanse og tilgang til et religiøst språk er en spesielt viktig ressurs

8 GEOGRAFISK OG SAKLIG BREDDE

I DET SAMLEDE ENGASJEMENTET

Et helhetlig og troverdig menneskerettighetsarbeid fra Den norske kirke bør over tid representere en viss bredde både i type saker og i hvilke områder i verden man fokuserer på. Et slikt «breddekriterium» bør likevel ikke brukes til å hindre eller stoppe et arbeid som er vellykket, men heller inspirere til å rette blikket mot nye steder som kan ha blitt oversett tidligere.

